
IRINA PAVLOV

UDK 338.1/.2(510)
316.334.2(510)

MODERNA KINESKA EKONOMIJA

*“Nije važno da li je mačka crna ili bela.
Dokle god lovi miševе, to je dobra mačka.”*

Deng Xiaoping

Ovakva filozofija virtuelno opisuje sve što se dešavalo za vreme “nove” kineske revolucije (1979-1988), dok se danas to odnosi na poglavlje u modernoj socijalnoj, političkoj i ekonomskoj istoriji Kine. Pragmatizam je reč koja se danas najčešće koristi da se jednim pojmom opiše sve ono što karakteriše Kinu u pogledu društva, politike i ekonomije. Ovde ćemo se, ipak, zadržati na polju kineske ekonomije koja, hteli to mi ili ne, najbolje prikazuje šta je, u stvari, Kina danas i šta će biti u budućnosti. Da bismo najbolje shvatili celokupan izgled ovog segmenta kineske slagalice, treba najpre poći od institucionalnog okruženja u kojem je nastajala moderna kineska ekonomija.

“Nova” Kina rođena je decembra 1978. godine na Trećoj plenarnoj sednici Komunističke partije Kine, koja se, inače, smatra najvažnijom sednicom nakon završetka Kulturne revolucije. Na njoj su donesene odluke koje će biti od suštinskog značaja za razvoj Kine u globalu, a pre svega u ekonomskom smislu. Sagledane su i posledice desetogodišnje Kulturne revolucije. Među njima su, od najvećeg značaja za ekonomiju, doneti sledeći zaključci:

1. Tokom desetogodišnje Kulturne revolucije prihodi po seljaku uvećani su za samo 10,5 juana, što je po juan godišnje. Uočeno je neznatno povećanje proizvodnje poljoprivrednih proizvoda dve godine nakon završetka revolucije. Seljaci, koji čine oko 80% ukupnog stanovništva, sve više su bivali siromašni.
2. Standard života je, uopšteno gledajući, bio izuzetno nizak. Prihodi radnika u gradovima tokom ovog pe-

rioda značajno su opali, da bi za vreme 1978. godine prihod po stanovniku iznosio samo 2% istog prihoda u Americi.

3. Procenat nacionalnog prihoda koji je bio uložen u tešku industriju bio je zaista visok, te stoga nije mnogo preostalo za ulaganje u poljoprivredu i proizvode, a nije ni postojao dodatni plan za budućnost.

Donesene su odluke koje su na indirektan način značile postepen prelazak iz kineskog komunizma ka kapitalizmu. Naravno, u to vreme nikome od lidera nije padalo na pamet da prizna da je zaista došlo do ovakvog zaokreta, već je sve bilo prekriveno ideološkim velom. Ipak, odluke koje su bitne za dalje unapređivanje ekonomije, izgledale su na ovoj sednici ovako:

a) Ubrzati razvoj poljoprivrede (to su bile takozvane ruralne reforme). Ovakva odluka je, pre svega, podrazumevala zasnivanje “sistema odgovornosti” što bi, u stvari, značilo decentralizaciju sistema upravljanja i planiranja. Pojedina domaćinstva i ortačka društva prijavili su se za učešće u tim reformama, uz isporučivanje izvesnog dela proizvodnje državi, kako bi na taj način dodatno zaradili. Oni su, takođe, bili odgovorni i za sopstvene gubitke. Tada su nastajala privatna gazdinstva i farme koje su odgovarale za svoje postupke, za razliku od kolektivnih farmi i udruženja među kojima je bilo i onih s lošim poslovanjem koje su i dalje na račun uspešnih gazdinstava dobijale deo zasluga i profita. Zahvaljujući ovom sistemu, mogla se izbeći ranija praksa gde “svi jedu iz istog lonca”.

b) Staviti akcenat na “socijalističku modernizaciju” (ovo je poznatije pod nazivom “četiri modernizacije”, što podrazumeva unapređenje i razvoj industrije, poljoprivrede, nauke i tehnologije, i odbrane, što bi automatski dovelo do ekonomskog rasta). Modernizacija nije nova ideja, ali je dobila na težini tek na Trećoj plenarnoj sednici. Njena realizacija privukla je mnogo pažnje, pogotovo kad je došlo do konkretnih rezultata 1982. godine. Te godine zacrtan je plan da se učtvarostruči industrijska i poljoprivredna proizvodnja sa 710 biliona juana u 1980. godini na 2.800 u 2000. godini. Realizacija ovog plana postavila bi Kinu na čelo zemalja s visokim nacionalnim prihodima i akcentom na proizvodnji glavnih industrijskih i poljoprivrednih proizvoda. To bi automatski povećalo primanja urbane i ruralne populacije, što bi imalo vidljive rezultate kako u materijalnoj, tako i kulturnoj

matrici ovog naroda. Ovo je zahtevalo godišnje povećanje od 7,2 % (u 2004. ostvareno je natprosečnih 9,5%), što je u potpunosti bilo ostvarivo, pogotovo ako se uzme u obzir da je predviđeni ekonomski rast bio ispunjen svake godine. Ukoliko se zadubimo u ovakvu analizu, shvatićemo i na primerima drugih zemalja da ovakav ekonomski rast nije bio nemoguć. Prosečna stopa rasta u industriji i poljoprivredi u periodu između 1953. i 1981. iznosila je 8,1% u Kini, dok na primerima Japana, Amerike, Rusije i zemalja Zapadne Evrope vidimo da je bilo potrebno manje od dvadeset godina da bi se učetvorostručio bruto društveni proizvod (gross domestic product GDP) po stanovniku.

Tabela 1: Kineski GDP u periodu 1978-1995
(u bilionima juana)

Godina	GDP	Godina	GDP
1978	362	1987	1 131
1979	400	1988	1 407
1980	452	1989	1 600
1981	478	1990	1 855
1982	518	1991	2 019
1983	579	1992	2 402
1984	693	1993	3 452
1985	896	1994	4 662
1986	969	1995	5 826

Izvor: Statistical yearbook of China; China Economic Information Network (www.cei.gov.cn)

c) Sprovesti reforme kroz industrijski sektor. To je mnogo teže bilo uraditi, jer se velika javna preduzeća ne mogu tek tako podeliti u manje radne jedinice. Njihova efikasnost nije samo zavisila od unutrašnje strukture samog preduzeća, već i od ponude i potražnje izvesnih dobara na tržištu koje je, opet, regulisala sama vlada. Stoga je bilo neophodno da se reformiše i sistem cena. Početkom osamdesetih godina prošlog veka javnim preduzećima je bila data izvesna samostalnost u kreiranju odluka koje su imale veze s

proizvodnjom, distribucijom i investicijama. Sredinom iste dekade došlo je do smanjenja kontrole cena. U početnoj fazi reformi cenovnog sistema, postojala su dva modela. Prvi je podrazumevao da proizvodi koje je država nudila javnim preduzećima imaju nižu cenu koštanja, ali da njihove količine budu ograničene. Drugi model je nudio višu cenu na tržištu, ali bez ikakvih limita na nabavljanje izvesnih proizvoda. Nakon određenog vremena, ova dva modela postepeno su se međusobno ispreplitala. Ubrzo je 1987. godine bio uveden "ugovoreni sistem odgovornosti". Neadekvatno poslovanje i upravljanje javnim preduzećima u susretu s modernim problemima, višak ponude pojedinih dobara, nizak kvalitet radne snage i vladino asistiranje, verovatno su najveći nedostaci javnih preduzeća, koji su ih sputavali u ostvarivanju dobrog poslovanja.

d) Reforma monetarne politike. S bankarskim reformama započelo se 1983. godine, kada je Narodna banka zvanično bila preinačena u centralnu. Sve do danas ona ne funkcioniše kao prava centralna banka, zato što u Kini nema efikasnih komercijalnih banaka. Postoje četiri specijalizovane banke, Industrijska i komercijalna banka, Agroindustrijska banka, Narodna investiciona banka i Kineska banka, koje su, navodno, preobražene u komercijalne, ali istina je da ih vlada još u potpunosti kontroliše. U martu i maju 1995. godine, Narodni kongres izglasao je zakone o Narodnoj kineskoj banci i Komercijalnoj banci. Oba zakona imaju moderan sadržaj, sličan zakonima u Sjedinjenim Državama. U praksi, komercijalne banke ne funkcionišu efikasno zbog vladine umešanosti u bankarsko poslovanje, nedostatka stručnog kadra, kontrole kamatnih stopa na zajmove i depozite, kao i nedostatka motivacije za boljim poslovanjem. Vlada je postavila konsalting kompanije da se pobrinu za svaku od ovih komercijalnih banaka u cilju preuzimanja poslova oko neprofitabilnih zajmova. Kina ima visoke kamatne stope za štednju koja premašuje 30%, te Kinezi čuvaju najveći deo svoje ušteđevine kao depozit u bankama, jer i nemaju neke druge povoljne opcije. Pretpostavljaju da je ovo najbolji način da sačuvaju svoj novac, pogotovo što im garanciju daje država, a pored toga suštinski ne postoji bojazan za odliv bankarskih depozita. Monetarna politika najbolje se primenjuje kroz limitiranje opsega kreditiranja i obima novčane mase u prometu.

Politika otvaranja je još jedna od bitnih stavki pri podizanju nivoa ekonomskog rasta. Intenzitet spoljne trgovine porastao je sa nešto manje od 10% 1978. godine na više od 35% 1996. godine. Prateći dešavanja u Južnoj Koreji i na Tajvanu, Kinezi su intenzivirali izvoz. U toku sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, platnobilansni deficit pretvorio se u platnobilansni suficit za vreme devedesetih. S obzirom na to da je došlo do sukcesivne devalvacije kineske valute od 1,7 juana za dolar u toku 1980. godine na 8,6 juana u 1994. godini, zvanični kurs valute izjednačio se s tržišnim kursom, te je kineska valuta postala konvertibilna kada su u pitanju bile tržišne transakcije. Od 1995. do 1999. ovaj kurs, u proseku, iznosio je 8,3 juana za dolar.

Direktna strana ulaganja su, sa "mršavih" 1,8 biliona američkih dolara u toku 1984. godine, skočila na 41,7 bilion dolara u 1996. godini. Važno je napomenuti da je većina ovih stranih ulaganja bila obavljena u Hong Kongu. Iako direktna strana ulaganja predstavljaju mali deo bruto domaćeg proizvoda, ona iznose 60% kineskog izvoza. Direktna strana ulaganja najvažniji su faktor porasta nivoa tehnološkog razvoja Kine, uvođenja modernog poslovanja i menadžerskog upravljanja.

Važnu oblast reformi predstavlja i podsticanje razvoja privatnih sektora ekonomije. Kao što je već napomenuto, početkom osamdesetih godina skoro svi poljoprivredni sektori bili su privatizovani. Do 1996. godine, proizvodnja javnih preduzeća iznosila je samo 28% ukupne proizvodnje. Međutim, drastičan porast broja ortačkih društava zasebna je priča. Gradske i seoske skupštine podsticale su ekonomski i politički razvoj ovakvih preduzeća. Ona danas predstavljaju konkurenciju na tržištu, jer upošljavaju samo menadžere izuzetnih poslovnih sposobnosti koji se selektivno biraju. Ortačka društva koriste samo visokokvalitetnu radnu snagu koja se najlakše nalazi u seoskim područjima. Čak iako se manji sektori sporije razvijaju, ovakva preduzeća su dobar primer privatnih sektora koja dobro posluju.

Treba, takođe, obratiti pažnju na institucionalnu infrastrukturu koja podrazumeva pravne regulative i obrazovni sistem. Mnoge zakonske regulative zaista se primenjuju u praksi, uključujući i zakone o obligacionim odnosima i bankrotu. U praksi, ono što otežava sprovođenje pravnih regulativa u kineskom pra-

vosudnom sistemu jesu politički uticaji, lični odnosi i mito. Kad je u pitanju obrazovni sistem, poslednjih godina stavlja se akcenat na obrazovanje u oblasti moderne ekonomije i menadžmenta.

*Uticaji finansijske krize u Aziji
na kinesku ekonomiju*

Dok su se navedene reforme sprovodile, došlo je do neočekivane finansijske krize u Aziji. Kina je, za razliku od ostalih jugoistočnih zemalja Azije, imala zdraviju finansijsku osnovu, ali njena valuta ipak nije bila precejnena. Od 1993. do 1997. godine kineskom valutom se slobodno trgovalo po zvaničnom kursu. U toku 1997. godine inflaciona stopa bila je zaista niska, iznosila je 0,8%. Kina je imala 140 biliona američkih dolara deviznih rezervi, platnobilansni suficit i neprestani priliv stranog kapitala, ali nije imala velika dugovanja prema inostranim firmama. Zemlje jugoistočnog dela Azije trpele su ogromnu devalvaciju sopstvenih valuta, što je automatski uticalo na izvoz dobara, a samim tim i na tržišnu konkurenciju u Kini. Prvi put, posle dvadeset godina, stopa izvoza opala je u toku 1998. godine, ali je Kina ipak uspela da održi platnobilansni suficit i da privuče izvesne svote stranih ulaganja. Politika kojom je vlada uspela da prevaziđe ovu krizu sastojala se iz ulaganja u izgrađivanje infrastrukture i ubrzanja reformi u industrijskom i finansijskom sektoru. Da bi se održao nivo ukupne tražnje za vreme redukovanog izvoza, vlada je pokušala da izgradi železnicu, autoputeve, poljoprivredne objekte, kao i objekte u službi zaštite životne sredine. Prema gruboj proceni, vlada je uložila 1,2 triliona američkih dolara u periodu između 1998. i 2000. godine. Kao rezultat toga, stopa rasta bruto domaćeg proizvoda u 1998. godini iznosila je 7,8% u poređenju sa 8,9% prethodne godine. U prvom kvartalu 1999. godine godišnja stopa rasta bruto društvenog proizvoda iznosila je 8,3%, što je dobar pokazatelj postepenog ekonomskog rasta.

Kad je premijer Kine, Ćiang Cemin, u septembru 1997. godine na Petnaestom kongresu Komunističke partije Kine govorio o reformama javnih preduzeća, istakao je: "Treba podržati, ohrabriti i pomoći različitim stranama nacionalne ekonomije. Javno vlasništvo može i biće preobraćeno u različite forme privatnog vlasništva." Suština ovoga je da javna predu-

zeća treba da se transformišu u akcionarska društva (Tabela 2). Sada se prvi put sreće pojam privatizacije, premda se ovaj termin još javno ne koristi. Restrukturiranje malih i srednjih preduzeća odvijalo se putem raspodele akcija radnicima, pri čemu je ključ raspodele bio visina primanja. Članovi odbora biraju se na skupštini akcionara. Na primer, ako plata jednog radnika iznosi 600 juana, on će moći da računa na akcije u vrednosti od 2 000 juana, dok menadžer na visokom položaju može da računa na akcije u vrednosti između 5 000 do 10 000 juana. Akcije se raspodeljuju samo u okviru preduzeća. Kad su u pitanju velika preduzeća, privatizacija može poprimiti mnoštvo različitih oblika, dok se najčešće ona transformišu u korporacije. U skladu s tim, akcije mogu tako da kupe i oni koji nisu zaposleni u dotičnim firmama. Kompanije koje su kvalifikovane, u skladu sa svojim finansijskim sposobnostima mogu da imaju akcije na tržištima akcija u Šenčenu (Shenzhen), Šangaju, Hong Kongu, pa čak i na njujorškom tržištu akcija. Agencija za ekonomske i trgovinske poslove u okviru vlade, ali i njena predstavništva širom zemlje, imaju direktnu odgovornost za odvijanje privatizacije preduzeća koja su pod njenom jurisdikcijom. Podrazumeva se da sva uputstva dolaze iz Pekinga, odnosno glavnog komiteta Komunističke partije Kine.

Tabela 2: Učešće različitih tipova vlasništva preduzeća u industriji

Godina	1978	1980	1985	1989	1990	1991	1992	1993
Dražvna preduzeća	77.6	76	64.9	56.1	54.6	52.9	48.1	43.1
Društvena preduzeća	22.4	23.5	32.1	35.7	35.6	35.7	38	38.4
Privatna Preduzeća								8,4
Drugo								10.2

Izvor: Statistical yearbook of China; China Economic Information Network (www.cei.gov.cn)

Za vreme ovog restrukturiranja mnogi radnici bili su otpušteni. Osim toga, plate onih radnika koji su i dalje radili bile su smanjene, čak i za više od 50%. Ovaj problem najčešće se sretao u provincijama s velikim brojem javnih preduzeća, pogotovo na severo-

istoku. Gledajući u globalu, najveća stopa nezaposlenosti (ne uključujući otpuštene radnike koji su dobili otpremnine) porasla je sa 3,2% u toku 1996. godine na 4,0% u 1997. godini (Tabela 3), da bi se opet vratila na predašnju vrednost od 3,2% u oktobru 1998. godine. Međutim, otpuštanje radnika i nezaposlenost potpuno su bili pod kontrolom. Pre svega, vlada je stalno pratila stanje nezaposlenosti da bi sprečila društvene nemire. Drugo, postojao je sistem otpremnine za otpuštene radnike. Treće, zahvaljujući svojoj snalažljivosti, mnogi otpušteni Kinezi našli su posao preko berze rada. Četvrto, vlada je podsticala razvoj ekonomije putem izgradnje infrastrukture koja zahteva ponovno zapošljavanje određenog broja radnika.

Tabela 3: Broj (izražen u milionima) i procenat nezaposlenih u urbanim kineskim naseljima 1986-1995.

God	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Broj	2.644	2.766	2.962	3.77	3.832	3.52	3.6	4.201	4.765	5.2
%	2	2	2	2.6	2.5	2.3	2.3	2.6	2.8	2.9

Izvor: Statistical yearbook of China; China Economic Information Network (www.cei.gov.cn)

Kada su u pitanju reforme finansijskog sistema, kriza u Aziji ubrzala je primenu transparentnog finansijskog izveštavanja, kao i nadgledanje finansijskih institucija od strane Narodne banke. Nekoliko velikih investicionih kompanija koje je finansirala vlada, na primer *Guandong Investment Trust and Investment Company GITIC*, bankrotirale su krajem 1998. i početkom 1999. godine. Strane banke i investitori su zahtevali da im bezbednost novca garantuje vlada. Činjenica da su neka preduzeća puštena da bankrotiraju, promenila je mišljenje budućih stranih investitora, koji su u tom momentu bili poprilično nepoverljivi. U februaru 1999. godine vlada je odlučila da zatvori pet investicionih preduzeća, koja su bila subvencionisana od strane velikih komercijalnih banaka za koje se znalo da su umešane u rizične poslove. Nakon ovoga, nastupio je period u kojem je striktno nadgledan rad preduzeća i banaka.

Finansijska kriza u Aziji usporila je globalizaciju kineske ekonomije. Ipak, kineski lideri su zapazili da koliko god da su kratkoročni prilivi stranog kapitala i strane direktne investicije dobri, u isto vreme mogu

naneti i mnogo štete. Postali su svesni ove činjenice posle događanja na tržištu akcija u Šenčenu i Šangaju. Naime, oni su akcije podelili u grupu A i B, dozvolivši strancima da kupuju samo akcije iz grupe B. Fluktucija cene ovih akcija isključivo je uticala na bogatstvo stranih investitora. U međuvremenu, Kina je postepeno stvarala valutu koja će biti konvertibilna i za strane transakcije. Ali, pomenuta kriza u Aziji nametnula je restriktivnu monetarnu politiku. Nedugo zatim, postavilo se pitanje da li Kina treba da devalvira vrednost svoje valute. Devalvacija valute verovatno bi načinila izvoz konkurentnijim, pod uslovom da posle toga ne dođe do još jednog talasa devalvacije, koji bi ovog puta izazvale susedne zemlje. Pored ovoga, postojalo je i mnogo razloga zašto Kina ne treba da devalvira vrednost valute. Prema kupovnoj moći valute, Kina je imala nultu ili negativnu vrednost inflacije u toku 1997. i 1998. godine. Imala je 145 biliona dolara deviznih rezervi. Rezerve i dalje rastu zahvaljujući platnobilansnom suficitu i prilivu stranog kapitala. I bez povećanja izvoza, nivo ekonomskog rasta i dalje neprestano raste. Ukoliko bi u nekom dužem periodu strani kapital i dalje pritecao, a platnobilansni suficit se povećavao, izvoz bi povećavao zahteve za ovakvim trendom, vrednujući kinesku valutu sve više. Gledano na kratke staze, kineski lideri javno su potvrdili da neće doći do bilo kakve devalvacije. Uprkos stabilnoj ekonomskoj osnovi, kao i političkim obrazloženjima, mnogi unutar i van Kine očekivali su da će juan devalvirati u odnosu na dolar. Mnogo izvoznika odlučilo je da promeni svoj novac u strane valute. Početkom jeseni 1998. godine, devizne rezerve u Kini i dalje su iznosile 140 biliona dolara, bez obzira što je platnobilansni suficit iznosio 30, a strana ulaganja 27 biliona. Krajem 1998. godine, devizni kurs juana na slobodnom tržištu banaka u Hong Kongu bio je za 8% manji nego na zvaničnom kursu. Vlada je bila odlučila da ograniči odliv juana van Kine. Iako je tvrdila da nije došlo ni do kakve promene politike kada je u pitanju devizni kurs, otežala je proceduru za razmenu strane valute po zvaničnom kursu.

Kakva su bila očekivanja i planovi nakon finansijske krize u Aziji? Za privatizaciju je bilo rečeno da ona sama neće doneti velike rezultate. Bilo je najpre neophodno da se poljoprivreda modernizuje, uz potrebna istraživanja svake oblasti ponaosob u cilju povećanja produktivnosti. Sledeća bitna stavka bila je izgradnja infrastrukture, uključujući transport, telekomunika-

cije i elektroenergetski sistem. Preko potrebno je i obrazovanje, i to ne samo za mlade ljude već i seljake, koji će na taj način osavremeniti poljoprivrednu proizvodnju, uvodeći u svakodnevnu praksu menadžment i marketing. Vlada još uvek bojažljivo podržava razvoj privatnih distribucionih sistema, jer se marketing i distribucija žita još uvek većim delom kontrolišu na državnom nivou. Kada su u pitanju reforme javnih preduzeća, bilo je više nego očigledno da će ekonomski rast nastaviti da se kreće uzlaznom putanjom čim se finansijska kriza završi. Vlada je odlučno nastavila s reformama, s tim što ovog puta nije subvencionisala neprofitabilna javna preduzeća, kojih je bilo oko 100 000. Neka su uspela da se izbore i pretvore u velike holdinge i korporacije, stvarajući tako manji teret vladi.

Bankarstvo i finansijski sektor ipak su profitirali iz ove celokupne krize. Naime, shvatili su da je veća transparentnost u finansijskom izveštavanju, kao i striktno nadgledanje finansijskih institucija, zaista nužno. Međutim, reforme u bankarstvu odvijale su se nešto sporije. Trebalo je vremena da se edukuju i obuče novi, mladi bankari, zatim da se otklone svi politički uticaji na ovaj sektor, kao i da se banke u globalu nauče koji rizični poslovni potezi ipak mogu doneti izvestan profit. Vlada nije pokušala da restrukturira bankarski sistem u velike holding korporacije kao što je to učinila s industrijskim sektorom. Dakle, nije stvorila privatna vlasništva, ali je dozvolila fondovima za razvoj poljoprivrede da prodaju manji deo svojih akcija, uz povećanje opsega kreditiranja poljoprivrednih gazdinstava. Poslednjih godina počele su da se pojavljuju nove komercijalne banke pored već spomenutih banaka. One sada više nisu pod velikim političkim uticajem i zaista se ponašaju kao moderne komercijalne banke, izuzev činjenice da njihovim akcijama rukovode vladine agencije. Da bi se izbegli lokalni politički uticaji, institucionalizovala su se nova pravila po kojima su bankarske direkcije odlučivale ko će biti bankarski menadžeri u lokalnim filijalama. Tako su otklonjene asistencije lokalne vlade pri sprovođenju kreditne politike. Štaviše, prihvaćene su i kamatne stope koje su u skladu s diktatom tržišta, odnosno ponudom i potražnjom kapitala.

Strane kompanije su postale opreznije kada je u pitanju bilo otvaranje tržišta kapitala za kratkoročne investicije. Kini bi trebalo svakako odati priznanje, jer je bez ikakvih institucionalnih priprema na vreme uvi-

dela kakve su je prepreke mogle sačekati na otvorenom tržištu kapitala. Ona je bila spremna da širom otvori vrata svetu, što joj je i donelo nova znanja, tehnologiju, ali i stranu konkurenciju na domaćem tržištu, kao jedan od preduslova koji joj je omogućio priključivanje u VTO. Pre ulaska bilo je potrebno da se tržište poljoprivrednih dobara otvori za uvoz agruma i žitarica, dozvoljavajući inostranim kompanijama da učestvuju u rukovođenju i izgradnji telekomunikacija, bankarstva, računovodstva, sfera zabave, itd., uz obavezno snižavanje uvoznih taksi.

Direktne strane investicije

Kina danas važi za najnaseljeniju zemlju. Njena populacija, otprilike, broji 1,3 milijardi s neprestanim porastom broja stanovnika od 1,5% godišnje. Prihod po stanovniku svakim danom je sve veći, kao što je to i slučaj s drugim zemljama u razvoju, a iznosi oko 5 000 američkih dolara. Ipak, povećana potrošnja sirovih materijala, kao i drastično povećanje proizvodnje rezultuju sve većim primanjima potrošača. Prema magazinu *Fortune*, danas u Kini postoji 60 000 000 ljudi kojima godišnji prihod iznosi 1000 ili više dolara što je, prema ovom časopisu, "stupanj na kome kupovna moć potrošača cveta". Kada se ovi faktori iskombinuju, shvatamo zašto je Kina najveće tržište na svetu. U prilog ovome može se dodati i činjenica da kinesko tržište vapi za zapadnom robom i uslugama, za koje se u Kini smatra da su kvalitetni i luksuzni. Tokom godina izolacije tržište je bilo preplavljeno robom niskog kvaliteta i kratkog veka trajanja, pa uprkos visokim cenama zapadne robe, sve veći broj kineskih potrošača je spreman i u mogućnosti je da izdvoji veću sumu novca za proizvode zagarantovanog kvaliteta i trajnosti.

Danas su strana ulaganja raspoređena duž cele Kine. Međutim, u početku ovo nije bio slučaj. Tokom 1979. godine vlada je najveći deo ovih ulaganja rasporedila u provincijama Guandong i Fuđian da bi im pomogla da ostvare ozbiljnije poslovne kontakte. Četiri posebne ekonomske zone (Special Economic Zones, SEZs): Šenčen (Shenzhen), Čuhai (Zhuhai), Šantou (Shantou) i Sjamen (Xiamen) tokom 1980. godine određene su kao područja koja će u ovim provincijama razvijati izvoz. Ove oblasti su ponudile stranim investitorima povoljne takse za ulazak na tržište. Četrnaest glavnih priobalnih gradova: Dalien (Dalian),

Ćinhuangdao (Qinhuangdao), Tiendin (Tianjin), Jentai (Yantai), Ćingdao (Qingdao), Liencungan (Lianzungen), Nantong (Nantong), Őangaj, Ningbo (Ningbo), Venĉou (Wenzhou), Fuĉou (Fuzhou), Guangĉou (Guangzhou), Ćandiang (Zhanjiang) i Beihai (Beihai), koji su u to vreme imali najrazvijeniju industrijsku infrastrukturu i objekte, za vreme 1984. godine vaŹili su za “otvorene” gradove uspevši da pridobiju mnoge privilegije koje su vaŹile za posebne ekonomske zone (Tabela 4). Őtaviše, podruĉje oko Biserne reke prozvano je jednom od tri “otvorene” regije zajedno sa oblastima oko reka Ćandiang (Changjiang) i Fudien (Fujian). Tokom 1988. godine ovakva politika “otvorenih” regija Őirila se duŹ ĉitave priobalne oblasti. Iste godine je ostrvo Hainan postalo izuzetna ekonomska zona, uŹivajuĉi iste privilegije kao i ĉetiri Posebne zone. Od 1989. godine priobalna podruĉja su se dalje Őirila, obuhvatajuĉi Liaoning (Liaoning) i Őandung (Shandong). U okviru Őangaja je tokom 1990. stvorena i nova oblast Pudong, koja je bila deo programa za razvoj gradova. Krajem 1991. godine cela priobalna oblast od juga do severa bila je otvorena za strane investicije. Poĉetkom 1992. godine inostrana ulaganja mogla su se zapaziti u svim provincijama, autonomnim regijama i opŐtinama. Postojalo je viŐe razloga zaŐto su baŐ ove regije bile primamljive za strana ulaganja. Pre svega, u ovim oblastima su se tokom istorije odvijali opijumski ratovi, tako da su ova podruĉja bila otvorena za uvoz i izvoz. Kontakt sa strancima uĉinio je da ljudi postanu komunikativniji i fleksibilniji. Osim toga, blizina mora je idealan geografski preduslov za lakŐe odvijanje saobraĉaja, a nisu ni manje bitne zaravni na kojima je mnogo lakŐe izgraditi infrastrukturu. Ekonomski razlozi za investiranje u ove oblasti su, takoĉe, od suŐtinskog znaĉaja. Veliĉina trŹiŐta ovih provincija, kao i ekonomski razvoj praĉen troŐkovima radne snage (koja je bila viŐe nego jeftina) bili su odluĉujuĉi faktori. Isto je bilo vaŹno kakva je saobraĉajna infrastruktura, ali i da li su postojale direktne strane investicije pre nego Őto bi doŐao novi ulagaĉ. UnutraŐnja podruĉja Kine nisu bila zanimljiva za strana ulaganja zbog uslova koji su bili apsolutno razliĉiti od onih koje su strani investitori traŹili: geografski slabo pristupaĉna podruĉja, mentalitet ljudi je bio popriliĉno tmuran, bili su zatvoreni za bilo kakve dodire sa strancima, kao i slabe investicije od strane vlade u ove oblasti, koje su sluŹile kao pokazatelji “plodnog” mesta za stvaranje kapitala.

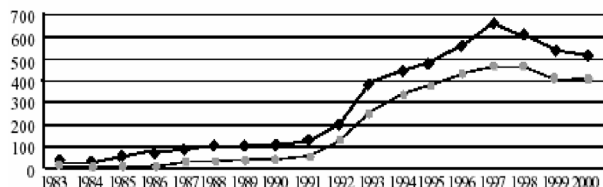
Tabela 4: Pregled investicione intenzivnosti po provincijama

Provincija	Investicije-projekti	Investicije-sume	Realizacija investicija
Peking	3,3	7,9	4,8
Tiandin	4,3	5,9	4,6
Hebei	3,5	2,4	3,1
Šandung	6,9	4,2	4,8
Liaoning	8,6	8,4	4,8
Šangaj	7,5	11,2	7,9
Điangsu	9,2	14,5	14,5
Čedjang	4,9	3,5	2,9
Fudien	10,1	9,6	9,2
Guandung	21,9	17,6	26,4

Direktna strana ulaganja počela su da pristižu 1979. godine. Sve do 1991. godine, sume ugovorenih i ostvarenih ulaganja nisu bile od velikog značaja. Veći deo je pristizao iz malih i srednjih preduzeća u Hong Kongu i najviše je bio skoncentrisan u provinciji Guandung. Strana ulaganja su uhvatila pravi "zalet" 1992. godine. U sledećih devet godina godišnji ugovori o investiranju porasli su sa 11.997 biliona američkih dolara (1991) na 62.380 biliona (2000), što je, godišnje gledano, povećanje sa 4.336 biliona dolara (1991) na 40.715 biliona (2000). Ukupna suma ugovorenih i ostvarenih ulaganja dostigla je do 2000. godine cifru od 676.097 biliona dolara. Značajne posledice ovih ulaganja ubrzo su bile očigledne u pojedinim aspektima ekonomije. Kada su u pitanju inostrana preduzeća u Kini, njihov udeo u ukupnom izvozu povećao se sa 16,75% u 1991. godini na 47,93% u 2000. Ako pogledamo podatke koji se tiču udela u vrednosti ukupne proizvodnje, videćemo da su ova preduzeća povećala učešće sa 5,9% (1991) na 22,51% (2000). Udeo stranog kapitala u ukupnom prilivu novca povećao se čak za 80% do 2001. godine u odnosu na 1991.

Grafikon 1: Uložen inostrani kapital i direktna strana ulaganja 1983-2000.

100 miliona dolara

strani kapital

direktne strane investicije

Hong Kong i Tajvan važe za dva najvažnija izvora stranih ulaganja. Međutim, dominacija Hong Konga kao stranog investitora je iluzija, jer istina je da kapital koji se ulaže u Kinu, a navodno je hongkonški, dolazi, u stvari, sa drugih mesta. Dobar deo investicija iz Hong Konga može se slobodno pripisati zajedničkim ulaganjima Kine i stranih investitora na području Hong Konga tokom devedesetih godina. Naime, izraz “kineska preduzeća u koja ulažu stranci” u suštini je eufemizam koji se koristi u Kini da se označe lokalna udruženja firmi koja poseduju inostrani partneri. Mnoga od ovih udruženja počivaju na zajedničkim ulaganjima s kineskim preduzećima, tako da je zaista sve do 1992. godine većina direktnih stranih investicija bila u obliku zajedničkih ulaganja. Pak, drugi deo hongkonških stranih investicija potiče sa Zapada, odnosno Tajvana koji u Kinu dolazi preko Hong Konga. U skladu s tim i ne postoje zvanični podaci kojima bi se potvrdilo koje su zapravo brojke u pitanju. Ako se kojim slučajem i nađu, izvori im nisu sasvim pouzdani. Tokom devedesetih godina pristizala je i konkurencija iz Evrope, Japana i Sjedinjenih Država. Međutim, treba imati u vidu i negativne posledice finansijske krize u Aziji na direktne strane investicije. Statistika iz trećeg kvartala 2002. pokazuje povećanje američkih investicija u vidu novih ugovora, vrednosti istih ugovora, ali i procenta realizovanih investicija, koji je porastao za 28,3%, odnosno 33,1%, tj. 14,8% (Tabela 5). Nakon kratkog povlačenja u 2001. godini, EU je ponovo počela da ulaže podižući značajno procenat ugovorenih i realizovanih investicija na 16%, odnosno 22%.

Vladina komisija, *The China State Commission of Economics and Trade*, ohrabrila je strane investitore razvijajući sledeće oblasti:

1. osavremenjivanje i unapređivanje mnogih aspekata poljoprivrede, kao što je uvođenje tehnološki savremenije opreme u poljoprivrednu proizvodnju;
2. izgrađivanje energetske i industrijske infrastrukture, kao i rad na projektima proizvodnje ključnih sirovih i prerađenih materijala;
3. razvijanje drvne industrije, uključujući mašinsku industriju, automobilsku industriju, elektroniku i petrohemiju;
4. uvođenje savremenijih metoda u projekte koji će omogućiti povratak kapitala iz ulaganja, kao i razvoj produktivnosti domaćih preduzeća;
5. projekti koji će povećati spoljno-trgovinski priliv putem izvoza;
6. upotreba i korišćenje recikliranih materijala;
7. tehnologije i oprema koja će kontrolisati zagađenje okoline i zaštitu sredine;
8. ubrzati razvoj biohemije, telekomunikacionog sistema, radijacionih lasera;
9. razvoj uslužnih industrija, npr. konsalting, održavanje, servisi za održavanje preciznih instrumenata; posebno se radi na usavršavanju svih servisa i sektora koji imaju veze s obrazovanjem, sportom i zdravstvom;
10. pravilno korišćenje radne snage i prirodnih resursa u centralnoj i zapadnoj Kini.

Kada govorimo o konkretnim firmama koje su ušle u Kinu, jedna od prvih bila je kompanija Philips čiji su početni planovi, da u Kini proda svoju robu, pretvoreni u proizvodnju iste te robe u Kini, što se kasnije ispostavilo kao pametan strateški potez koga su kopirale i druge kompanije. Philips danas ima 23 fabrike na tlu Kine sa ukupnom proizvodnjom u vrednosti od pet milijardi dolara, a dve trećine tih proizvoda namenjeno je drugim državama. Motorola je do sada uložila 30,7 milijardi dolara, a za četiri godine njene investicije će, po predviđanjima, dostići vrednost od 10 milijardi. Tošiba dovršava izgradnju fabrika za najvećeg svetskog proizvođača laptop kompjutera u Hangčou (Hangzhou). U toku 2004. godine proizveli su u Kini 750 000 kompjutera, dok se u predviđanjima za naredne dve godine očekuje proizvodnja koja će dostići 2,4 miliona kompjutera. General electric (GE) prodaje svoju robu u vrednosti od oko 1,6 milijardi dolara. Pored toga, kupuje i nekoliko puta više robe, koja se pod njegovom licencom i nadzorom proizvodi u Kini. Tim postupkom GE ovim

proizvodima daje svoje ime, pa se tako kineski frižideri, veš-mašine, gasne turbine, generatori, itd. plasiraju na svetsko tržište s etiketom poznate američke firme. Nokia, finski gigant, dosad je uložio više od dva biliona američkih dolara za izgradnju industrijskog parka blizu Pekinga.

*Predviđanja o daljem razvoju
kineske ekonomije*

Većina ekonomista smatra da će se ovakav rastući trend u kineskoj ekonomiji nastaviti. Mišljenja su da će kineski GDP i u narednim godinama postići godišnje povećanje od 8% iz dva razloga (Tabela 5). Pre svega, oni smatraju, da ako se podsetimo koliko je Japan bio spreman za ekonomske reforme šezdesetih godina prošlog veka i kako danas izgleda japanska ekonomija, videćemo da su i podaci iz tog vremena, odnosno pokazatelji slični onima koji se tiču Kine danas (Tabela 6). Dakle, misle da će Kina ići istim putem.

Tabela 5: Realni GDP, investicije i potrošnja
(indeksni porast u odnosu na baznu godinu)

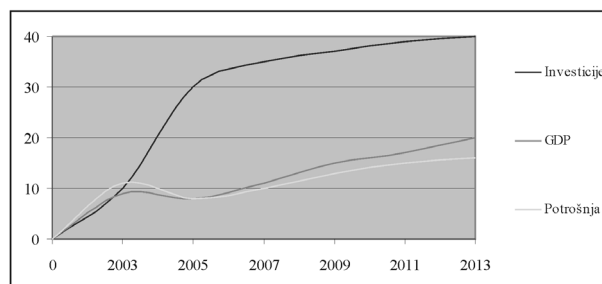

Tabela 6. Uporedni podaci Kine i Japana

	KINA	JAPAN
Životni vek	Žena: 72 Muškarac: 68 (1998)	Žena: 72.9 Muškarac: 67.7 (1965)
Smrtnost novorođenčadi (na hiljadu rođenih)	31 (1999)	30,7 (1960)
Primaran sektor kao udeo GDP-a (%)	15.9 (2000)	16.7 (1959)
Petrošnja električne energije po stanovniku (kW/č)	1071 (2000)	1236 (1960)

Drugo, tehnološke inovacije su jedan od najbitnijih pokazatelja razvoja. Pošto je zemlja u razvoju, Kina još dosta kaska za tehnologijama razvijenih zemalja. Stoga, ona može da usvoji napredne tehnologije uz manje troškove da bi unapredila ekonomski razvoj, kao što je to učinio Japan i četiri azijska tigra (Tajland, Hong Kong, Južna Koreja i Singapur) nakon Drugog svetskog rata. Zahvaljujući tome, poznato je kakav su ekonomski rast postigle. Cenjeni švajcarski Institut za razvoj menadžmenta, IMD, objavio je u svom periodičnom *Pregledu svetske konkurentnosti* da će kineski proizvođači robe široke potrošnje u narednih tri do pet godina postići punu dominaciju na svetskom tržištu. Smatraju da će Kina čak beležiti brži uspon nego Japan. Poređenja radi, prvi japanski automobili koji su bili izvezeni u Ameriku bili su toliko neatraktivni kupcima, da su se uglavnom prodavali u servisima za popravku, dok su danas svi kineski artikli zastupljeni u megamarketima čitave Amerike. Slična situacija je i u Evropi. Prosto je nemoguće izbeći etiketiranje tehnološke ili tekstilne izrade koji na svojoj etiketi nema potpis "Made in China". Kako kineski proizvođači nemaju mnogo iskustva s robnim markama, najčešće su primorani da rade pod okriljem renomiranih svetskih brendova. Na taj način izbegavaju bilo kakve probleme s plasmanom robe, dok za to vreme multinacionalne kompanije beleže enormne sume profita zahvaljujući niskim troškovima proizvodnje. Međutim, šta se dešava kada se "mašine" pregreju? Jedna od potencijalnih nestabilnosti biće i finansijski sistem. Kineske državne banke još uvek vuku teret enormnih dugovanja, koja prema zvaničnim podacima čine 13% ukupnog bankarskog prihoda, a treba imati u vidu i one zajmove koji se i danas svakodnevno stvaraju. U skladu s tim, banke nisu u mogućnosti da ponude kredite srednjoj klasi, što rezultuje činjenicom da ima mnogo onih koji ne mogu mesečno da otplaćuju svoju imovinu i ostala dugovanja, jer su im plate manje nego ukupan zbir dugova. Drugi problem će se pojaviti u uvoznoj zavisnosti. Kineski racio uvozne zavisnosti iznosi između 60-70%, dok je američki 20%, a japanski je 15%. Budući da izvoz predstavlja krucijalni segment ekonomskog razvoja, Kina s ovakvim procentom uvozne zavisnosti ne može u potpunosti da odgovara na sve diktate svetskog tržišta. Ona je takođe ranjiva na području potrošnje sirovina koje se, globalno, izuzetno traže: čelik, cement, nafta, gas, bakar, aluminijum, tako da dobrim

delom mora da se osloni i na spoljne snabdevače. Velika potrošnja ovih sirovina dovela je do drastičnog porasta cena istih na svetskom tržištu, što šteti i samoj Kini jer je primorana da uvozi sirovine po mnogo višim cenama. Tako je Kina prvi put posle 1993. godine zabeležila trgovinski deficit u 2003. godini. Osim toga, postavlja se pitanje čime će rezultirati politika “jedna porodica-jedno dete”. Struktura starosne dobi Kineza vremenom će pokazati da se Kina polako pretvara u naciju starih. Ovo će direktno imati uticaja na penziona i zdravstveno osiguranje.

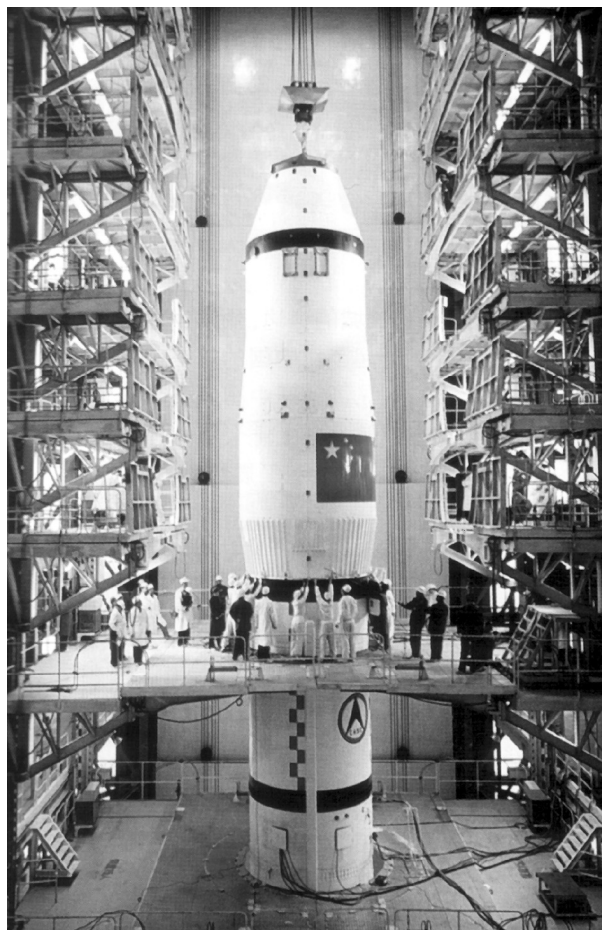
Rukovodstvo u Pekingu svesno je da je ekonomija previsoko uzletela i da bi iznenadni pad bio katastrofalan. Stižu obećanja da će država preduzeti mere da se ovakva privredna aktivnost ohladi, mada još nije precizirano šta bi konkretno moglo da se učini po tom pitanju. Kineski premijer, Ven Điabao (Wen Jiabao), izjavio je da će rast svakako biti usporen, ali nikako ne naglo! Naglo usporavanje kineske privrede imalo bi mnogo manji efekat na Ameriku i Evropu, nego što bi imao na njene azijske susede. Prema računici britanskog časopisa *Economist*, izvoz japanske robe i kapitala u Kinu doprineo je da porast japanskog bruto društvenog proizvoda 2003. godine bude za 50% viši nego što bi bio bez tog izvoza. U suštini, šteta bi se mnogo više ogledala u indirektnim efektima, i to prevenstveno na finansijskim tržištima jer Kina je, uz Japan, najveći kupac američkih državnih obveznica. Najviše izvršno telo u Kini, Državni savet, izdalo je naredbu kompanijama da što je moguće više koriste vlastiti novac nego kredite u industriji čelika, cementa, aluminijuma, odnosno u onim sektorima koji su pokazali najveće znake preterane aktivnosti. I regionalne vlasti su dobile naređenje da budu što oštrije i zahtevnije pri davanju dozvola za proizvodnju u tim sektorima. Na isti način će reagovati i banke pri davanju kredita za otpočinjanje poslova u ovim oblastima. Po nekim analitičarima, trenutna situacija u kineskoj ekonomiji uzburkanija je nego što se na prvi pogled to može videti iz statistike. Prema zvaničnim podacima, godišnji rast u 2005. iznosi 9,7%, dok oni sugerišu da je, mereno potrošnjom električne energije, rast čak oko 13%! Međutim, do konfuzije dolazi pri upotrebi termina “pregrejana ekonomija”. Naime, on se u ekonomiji koristi da bi se opisala situacija u kojoj prevelika potražnja vodi ka inflaciji. Ovde, pak, to nije slučaj, već bum doživljavaju i ponuda i potražnja. To znači da najveći rizik nije inflacija cena, već in-

flacija investicija! Preveliki broj industrijskih kapaciteta snižava profitabilnost, onemogućava vraćanje zajmova i dovodi do bankrota mnogih firmi. Svetski eksperti se, ipak, slažu da hlađenje ekonomskih aktivnosti nikako ne znači i kraj dugoročnog ekonomskog buma. Oni smatraju da će u narednim godinama doći do pada privrednih aktivnosti, ali da će rast biti nastavljen i u narednim decenijama. Pre svega, na kinesku ekonomiju se ne može gledati iz ugla razvijenih zapadnih ekonomija, jer Kina ima ogroman potencijal u radnoj snazi i u navikama stanovništva da naporno radi i štedi.

Postoji još problema koji pritiskaju vladu. Zagađenje je jedan od njih, koje kako u gradskim tako i u seoskim sredinama vremenom predstavlja sve veću pretnju. Seča šuma, poplave, erozija zemlje i zagađenje vazduha postaju sve ozbiljniji problem. Poplave su posebno nanele veliku štetu 1998. godine. Od deset najzagađenijih gradova u svetu tokom 1999. godine, Kini se pripisivalo devet, a sve usled dugogodišnje nepažnje i nemara. Ali, vremenom se sve više povećavaju i razlike u ličnim primanjima. Iako su sve oblasti života u Kini prosperirale zahvaljujući blagodetima ekonomskog rasta, povećao se jaz između bogatih priobalnih područja i siromašnih unutrašnjih delova Kine. Pored ovoga, pre uvođenja reformi zdravstveno i penziono osiguranje, kao i briga o zaposlenima, bili su zakonski regulisani, a danas neke od ovih stavki još nisu pravno definisane. Sreće se i pitanje politike naučno-tehnološkog obrazovanja koje mora odgovarati diktatima ekonomskog razvoja. Povrh svega, naseljeni blokovi zgrada zamenjuju se privatnim vlasništvima. U svim ovim oblastima vlada je prepoznala znake opasnosti i usmerila je ekonomske kapacitete ka njihovom rešavanju.

Danas, među ekonomistima preovladava mišljenje da bi za Kinu, kao zemlju u razvoju, bilo najbolje da sledi primer razvijenih zemalja, prateći njihovu strategiju i iskustva. U tom kontekstu se najčešće pominju primeri razvijenih azijskih zemalja koje su postigle zavidan ekonomski rast. Međutim, ukoliko bi se u potpunosti kopirao ovakav model, došlo bi do velikih problema, jer svaka zemlja i njoj odgovarajuća ekonomija imaju specifične odlike za koje se ne može unapred sa sigurnošću tvrditi da li odgovaraju nekoj drugoj zemlji i ekonomiji. Dakle, trebalo bi, pre svega, sagledati i pozitivne i negativne strane ovakve prakse, ali i posebno uzeti u obzir sve kineske na-

cionalne specifičnosti. S druge strane, postoje i takva mišljenja u kojima se ističe da bi Kina, kao “socijalistička” zemlja, trebalo da se ugleda na njoj srodne socijalističke zemlje. Međutim, i ovde je pitanje koliko bi ovakav model odgovarao Kini. Sve u svemu, ono što se može sa sigurnošću tvrditi jeste da će Kina u narednih tridesetak i više godina imati ulogu ekonomskog giganta, i da će zemlja, verovatno, prvi put videti šta, u stvari, znači hegemonija i monopol na svetskom tržištu. Ukoliko nastavi uzlaznom putanjom, nesumnjivo je da će odgovoriti na sve izazove koji su joj postavljeni, što će biti dobar način da konačno otkloni svaku bojazan i sumnju, koje su tokom godina svakodnevno nastajale. Koliko god da danas kineska ekonomija izgleda veliko, ubeđena sam da će se njena prava veličina tek pokazati. A kada bude pokazala svoje pravo lice, to će tek biti prizor za divljenje!

LITERATURA

Compiled by Liu Guoguang, Liang Wensen, Tian Jianghai, Shen Liren, *China's Economy in 2000*, New World Press, Beijing, China, 1987.

Ethridge, M., James, *Changing China, The New Revolution's First Decade, 1979-1988*, New World Press, 1988.

Deng Xiaoping, *Fundamental Issues in Present-Day China*, Translated by The Bureau for the Compilation and Translation of Works of Marx, Engels, Lenin and Stalin Under the Central Committee of the Communist Party of China, Foreign Language Press, China, 1987.

Economic Readjustment & Reform, Beijing Review, 1982.

Rapid economic Development in China and Controlling Inflation, Foreign Language Press, Beijing, 1997.

Korišćene Internet stranice:

<http://www.chinaconsulatechicago.org/eng/jm/t31992.htm>

<http://countrystudies.us/china/84.htm>

<http://cbw.com/business/bgeneral/econ-gen.htm>

<http://www.princeton.edu/~gchow/China.htm>

http://www.iwep.org.cn/wec/English/articles/2001_02/fanggang.htm

http://www.unirule.org.cn/E_economicsinchina/chinaeconomics98-preface.htm

<http://countrystudies.us/china/83>.

http://workmall.com/wfb2001/china/china_history_china_and_the_four_modernizations_1979_82.htm

http://www.oycf.org/Perspectives/5_043000/china.htm

http://www.iwep.org.cn/wec/english/articles/2002_02/laipingyao.pdf

<http://nternationalecon.com/currentissues/china/berkun.pdf>

http://cpim.org/marxist/200303_marxist_china_eco.htm

<http://www.personal.psu.edu/users/b/x/bxk197/ChinaEconomy.htm>

http://www.hiebs.hku.kh/working_paper_updates/pdf/wp1049.pdf

<http://www.lehmanlaw.com/FAQ/faq/FDI.htm>

<http://www.rff.org/Documents/RFF-DP-98-50.pdf>

http://www.econs.ecel.uwa.edu.au/economics/econs/ecom_conf/kerr.pdf

<http://www.research-tv.com/stories/business/china/bresacchin.pdf>

<http://www.tdctrade.com/econforum/boc/boc030101.htm>

<http://scid.stanford.edu/pdf/credpr85.pdf>

<http://www.unc.edu/~wux/fdi-ipp.pdf>